

לאן נעלם העותק האחרון? גלגוליו של מסמך בין-לאומי סודי ביותר

מרדכי בראון

ב-24 באוקטובר 1956, ביום ד' בשעה שבע בערב, נחתם בסוור (Sèvres), פרבר גנים פריסאי שהתפרסם ככלי הקרמיקה היפים שנוצרו שם מאות בשנים, מסמך דיפלומטי סודי ביותר. המסמך, שנודע לימים בשם 'הפרוטוקול של סוור', לא היה הסכם רשמי בין ממשלות אלא מעין מזכר שסיכם בכתב, על דעת הגורמים המשתתפים ובהתימת ידם, את הדיונים שנערכו ואת ההבנות שהושגו כיומיים שקדמו למועד החתימה. בדיונים האלה הוסכם על פעולה צבאית מתואמת נגד מצרים שתבצע בתוך פחות משבוע ימים. השותפים לדיונים ולהסכמות בסוור היו נציגי בריטניה הגדולה, צרפת וישראל.

השיחות שקדמו לחתימת הפרוטוקול התנהלו בחשאיי חשאין. השתתפו בהן ראשי השלטון הצרפתי: גי מולה ראש הממשלה, כריסטיאן פינו שר החוץ ומוריס בורז'ס מונורי שר הביטחון. את הישראלים ייצגו דוד בן-גוריון, משה דיין ושמעון פרס.¹ כדי לפזר את חששותיו וחשדותיו של בן-גוריון זימנו הצרפתים בערב היום הראשון לשיחות גם את סלווין לויד, שר החוץ הבריטי, לפגישה פנים-אל-פנים עם ראש ממשלת ישראל. סלווין לויד בא מלווה במזכירו האישי דונלד לוגן. שני הבריטים חזרו באותו הלילה ללונדון, אך שום דבר ממשי לא סוכם באותה פגישה.

רק לאחר בירורים נוספים טס כריסטיאן פינו ביום המחרת ללונדון כדי לשכנע את אנתוני אידן לתת את הסכמתו הסופית למבצע. הוא הביא עמו מסמך בן שמונה נקודות שהכין בעבורו משה דיין ובו תיאור הדרך שבה מוכנה ישראל, באם יאושר הדבר סופית בידי בן-גוריון וממשלתו, להניע את הברית החשאית. ראש ממשלת בריטניה עבר על המסמך, ערך בו כמה תיקונים והשמטות ונתן בידי פינו מסמך בן שישה סעיפים שנודע להנחות את השיחות לקראת סיומן החיובי. ב-24 באוקטובר אחרי הצהרים בא אל הווילה החבויה בסוור פקיד בריטי בכיר כדי לסכם את פרטי ההבנות: סר פטריק דין היה סגן המנהל הכללי של משרד החוץ הבריטי ויושב-ראש הוועדה הבין-משרדית לעניין השירותים החשאיים. ליווה אותו דונלד לוגן, מזכירו

* מאמר זה הוא פרי מחקר ועדות אישית כאחד.

1. מחבר המאמר הזה שימש מזכיר המשלחת ורושם רשומותיה.

הפרטי של סלווין לוידי, שהשתתף בשיחתו של השר עם המשלחת הישראלית יומיים לפני כן.²

אנתוני אידן, ראש ממשלת בריטניה, השתדל בכל מאודו למנוע כל קשר ישיר בין ממשלתו ובין ממשלת ישראל מאז החל המשבר. הוא חשש שמא יראה בעיני הערבים כמי שמתתף פעולה עם הציונים שגואי נפשם, ולא כל שכן כשהשיתוף הזה נועד למוטט את משטרו של גמאל עבד אל-נאצר, שכבר נודע בימים ההם כמנהיגו הנערץ של העולם הערבי כולו. כשהציעו לו הצרפתים לנצל יוזמה התקפית של ישראל כדי לחלץ את תוכניותיהם הצבאיות מן השיתוף שאחו בהן בספטמבר ואוקטובר התפתה אנתוני אידן לרעיון, אך השתדל להציג את התפתחות העניינים בדרך שתיראה כאילו ההתקפה הישראלית בסיני מבוצעת מאליה ובלא קשר לתוכניותיהם של האנגלים והצרפתים. בעת המשאומתן בין הצדדים חזר וטען שאין הוא אלא מציין מה תהיה תגובת בריטניה אם תתקוף ישראל כפי שהיא מבטיחה, אך גם חזר והדגיש שהוא מצדו אינו תובע ואינו מבקש זאת מישראל. כמו כן הפקיד בידי פטריק דין מכתב שנועד לצרפתים, שבו הוא חוזר ומבהיר את הדברים.³

על רקע זה ברור שסר אנתוני אידן לא העלה על דעתו, אף לא בחלומותיו הרעים ביותר, שמישהו יחתום בשמו ובשם ממשלתו על מסמך כתוב המעיד במפורש על הקנוניה שנרקמה. המסמך של דיין שהובא אליו בידי שר החוץ הצרפתי ותוקן בידי לא היה חתום ולא נועד לשמש אלא מעין הנחיה לא רשמית לסיום השיחות. ואולם מחמת החיפזון והחשאיות היתרה לא תודרך סר פטריק דין כראוי, וכיאה לדיפלומט מקצועי הוא לא ראה לתומו כל פסול בחתימה על מזכר שבסך-הכול מסכם שיחות שהתקיימו בפועל, מה גם שהמסמך כלל סעיף המחייב את אשרור הממשלות.

לאחר שהגיע לסוור ביום ד' אחרי הצהרים נעשו עוד כמה בירורים בדבר פרטי התוכנית, לוחות הזמנים וציפיותיהם של הצדדים זה מזה. וכשהכול בורר והובהר ברוח מסמכו של דיין ותיקונו של אידן התכנסו סר פטריק, כריסטיאן פיגו ומשה דיין בחדר צדדי כדי להעלות על הכתב את סיכום הדיונים במסמך שנשא את הכותרת התמימה לכאורה: 'פרוטוקול'. בן-גוריון עמד על דעתו שמסמך מסכם כזה ייכתב וייחתם. הצרפתים הבהילו אל הווילה בסוור אחת מן המזכירות, וזו תקתקה במכונת כתיבה את המסמך בשלושה עותקים. המסמך נכתב בצרפתית - שפת המארחים. בשעה שבע בערב התיישבו הצדדים בלא טקסיות יתרה לחתום על הפרוטוקול. בשם ישראל חתם דוד בן-גוריון, בשם צרפת כריסטיאן פיגו ובשם ממשלת הוד מלכותה סר פטריק דין. החתימות במלואן נחתמו בסוף המסמך שהוא בן שלושה עמודים, ואילו על שני העמודים הראשונים חתמו הצדדים בראשי תיבות. כל צד קיבל לידי

2. על פרטי המשאומתן והאווירה ראה: מ' בראון, אתגר ותגרה, קריית שדה-בוקר 1991, עמ' 247-279.

3. עוד פרטים על עמדתו של אנתוני אידן כלפי שיתוף הפעולה עם ישראל ראה: מ' בראון, 'במבוכי השקר - אנתוני אידן והקנוניה עם צרפת וישראל בסתיו 1956', עיונים בתקומת ישראל, 2 (1992).

עותק אחד. ברישומי היומן שכתבתי באותו הערב אני מתאר איך קיבל בן-גוריון לידי את העותק שלו ולא הסתיר את התרגשותו: 'הוא נוטלו בין אצבעותיו, מקפלו בקפידה כעוסק בנכס יקר מפו ומצפינו עמוק בכיס חזייתו'.⁴

הכול הבינו היטב שהמסמך נועד להישאר חסוי שנים רבות, אך בן-גוריון ראה בו מעין עירבון או שטר ביטחון נגד בגידת הבריטים. להוציא שיקולים של הפתעה מבצעית וסודיות אופרטיבית לא היה לישראל מה להסתיר. מריכתה עם העולם הערבי בכללו ועם מצרים בפרט היתה גלויה לעין כול, ובן-גוריון אף סבר שלישראל יש סיבות והצדקות למכביר להכות במצרים. גם הברית הלא קדושה עם שתי המעצמות הקולוניאליות לשעבר לא הטרידה את מנוחתו של בן-גוריון. אדרבה, השיתוף הזה נראה בעיניו ערובה חשובה נגד לחצים בין-לאומיים, בראש ובראשונה מצדן של ארצות-הברית ובריית-המועצות. מזווית הראייה של בן-גוריון עשוי היה פרסום הקשר הזה עם צרפת ובריטניה להיות אפקט מרתיע חשוב בעבור מדינת ישראל. הסודיות היתה היתה חשובה בראש ובראשונה לבריטים, שכאמור מתחילת המשבר הבין-לאומי, שפרץ עם הלאמת התעלה, שאפו לנתק את מריבתם עם נאצר ממריבתה של ישראל עם מצרים.⁵ השיפתו של מסמך סוור היתה מפלילה את אידן קשות גם משום שהוסיף להכחיש בכל תוקף הידברות מוקדמת עם הישראלים והסתבך בשקרים. בן-גוריון הבין יפה את הרגישות הזאת, אך דווקא היא שנתנה בידי קלף חשוב. הוא לא סמך על בריטניה שתעמוד בהתחייבויות שקיבלה עליה בסוור. לידי עמדה התחייבותו לשמור על חשאיות ההסכם בעינה כל עוד עמדה גם בריטניה בהתחייבויותיה.

בעבור אנתוני אידן היה עצם קיומו של מסמך כגון זה בגדר ביעותי לילה. כשחזרו סר פטריק ודונלד לוגן מפריס מאוחר באותו הערב והתייצבו בבית מס' 10 ברחוב דאונינג, נתקף אנתוני אידן חמת ועם. מיד ציווה לשרוף את המסמך ואת כל העותקים שנעשו בינתיים במשרד החוץ ושילח בו במקום את צמד הפקידים במטוס מיוחד לפריס לנסות ולהשיג בכל מחיר את שני העותקים הנותרים של הפרוטוקול כדי להשמדם.⁶ אך השניים הגיעו לפריס מאוחר מדי. הצרפתים לא היו מוכנים

4. שם, עמ' 278-279. בשעת השיחות בסוור רשמתי את מהלך העניינים בפירוט רב ביומן לשכת הרמטכ"ל, שהעתקו שמור בארכיון צה"ל. כעבור שנה השתמשתי בחומר הזה לחיבור ספרי אתגר ותגרה. את גוסס הפרוטוקול של סוור בצרפתית ראה בנספח א למאמר זה.
5. על עמדת הצדדים בקנוניה ראה: M. Bar-On, 'David Ben-Gurion and the Sèvres Collusion', in: R. Louis and R. Owen (eds.), *Suez 1956: The Crisis and its Consequences*, Oxford 1989, pp. 145-160. על דרישתם של הבריטים להפריד הפרדה גמורה בין הסכסוך הישראלי-מצרי ובין הסכסוך שלהם בעניין התעלה ראה: מ' בריאון, שערי עזה, תל-אביב 1992, עמ' 218-219.
6. סיפור זה מובא בספרו של הביוגרף הרשמי של אידן. ראה: R. Rhodes-James, *Anthony Eden*, London 1982, p. 532. אותו הסיפור בפירוט מלא עוד יותר מובא אצל D. Logan, 'Meeting at Sèvres', 22-25 October 1956, תזכיר פרטי שהעתקו מצוי בידי. סר דונלד לוגן אישר את הסיפור באוזני מחדש לאחרונה בשיחתנו בסוור ב-20.11.1995.

למסור את העותק שבידיהם לשני הנציגים מלונדון, ואילו העותק שבידי דוד בן-גוריון כבר היה בדרכו לישראל, צפון היטב בכיס חזייתו גבוה בשמי הים התיכון.⁷ כך או כך, עד מהרה נודע ברבים דבר קיומה של הקנוניה. כשהתפרסם בלונדון, על-פי המוסכם בפרוטוקול של סוור, האולטימטום שהעמידו בריטניה וצרפת לישראל ולמצרים כיממה אחרי צניחת צנחני צה"ל בלב סיני, ולא כל שכן למחרת היום, כשהטילו בריטניה וצרפת, על-פי אותה תוכנית עצמה, וטו על החלטת מועצת הביטחון לדרוש מישראל להפסיק מיד את האש ולסגת מן העמדות שכבשה, היה ברור לכול שמדובר בתוכנית שבושלה מראש. שעה קלה אחרי פרסום האולטימטום טלפן ג'ון פוסטר דאלס, שר החוץ של ארצות-הברית, אל ידידו הסנטור ג'ורג' ואמר לו: 'הם פתוח או יותר משתפים פעולה בחשאי במתקפה נגד מצרים ... קרוב לוודאי שבריטניה וצרפת רקמו קנוניה עם הישראלים'.⁸ כפי שהעיד אבא אבן, נציג ישראל באו"ם, עצם הידיעה בדבר הקנוניה היתה בכחינת הקלה לנציגי ישראל באו"ם. 'אנו שנכנסנו אותו בוקר [לאולם מועצת הביטחון] כנאשם בודד', כתב אבן בדות המסכם של פעולותיו בימים ההם, 'גאה ובטוח בצדקתו אבל בכל זאת יחידי בפני אחד עשר שופטים [הכוונה לחברי מועצת הביטחון], יצאנו מאוששים ובטוחים יותר כשזרועותיהם של שניים מהדיינים [בריטניה וצרפת] שלובות בזרועותינו'.⁹ מכל מקום, באותה שעה כבר לא היה ספק לאיש שהסכם מוקדם כלשהו הוסכם, אם כי הפרטים עדיין לא נודעו. ואולם אנתוני אידן הוסיף להכחיש את דבר שיתוף הפעולה עם ישראל מכול וכול. המזימה כבר היתה גלויה וברורה, אבל חשאינותו המוחלטת של הפרוטוקול עדיין היתה חיונית בעיניו, וחיוניות זו גברה והלכה ככל שהלך והסתבך במבוך שקריו.¹⁰

לימים התברר שהצרפתים אכן איבדו את עותק הפרוטוקול שבידם, ומכל מקום, לפי דבריהם אין הם מסוגלים למוצאו עד עצם היום הזה. בשיחה ששוחחתי לאחרונה עם אבן תומא לא היה בידיו כל הסבר למה שקרה למסמך. תומא היה מנכ"ל משרד הביטחון של צרפת בימים ההם והיחיד שנותר בחיים בעת כתיבת המאמר הזה מבין המדינאים הצרפתים שהשתתפו בפגישה בסוור. 'לא, לא השמדנו אותו', אמר לי תומא, 'הוא פשוט נעלם. כל מאמצינו למוצאו עלו בתוהו ואיש אינו יודע היכן הוא'.¹¹ עם זה ברור שבשעה שכתבו כריסטיאן פיגו ואבן תומא את זכרונותיהם על הפרשה בשנות ה-70 היה המסמך או צילומו מונח לפנייהם, משום שהם מצטטים אותו

7. ראה גם הראיון של קית קייל עם סר דונלד לוגן ברדיו הבריטי, המצוטט בספרו של המראיין: Sir Donald Logan, Interviewed by Keith Kyle for BBC 2 on 14.11.1986. D. Logan, 'Collusion at Suez', *Financial Times*, 8.1.1986. cited in: K. Kyle, *Suez*, New York 1991, p. 331. וראה גם: D. Logan, 'Collusion at Suez', *Financial Times*, 8.1.1986.
8. רישום שיחות טלפון בארכיון דאלאס בפרינסטון. רישום מיום 31.10.1956 בשעה 12:48.
9. א' אבן, המערכה המדינית באומות המאוחדות ובארצות-הברית בעקבות מבצע סיני, וושינגטון 1957 (לא פורסם). העתק שמור באב"ג. הציטוט הוא מעמ' 20.
10. עוד על שקריו של אנתוני אידן ראה מ' בריאון (לעיל, הערה 3), עמ' 166-196.
11. שיחת המחבר עם אבן תומא בסוור, 20.11.1995.

על כל פרטיו בדיוק רב.¹² לקראת מלאות ארבעים שנה למבצע ניסה כתב צרפתי אחד להתחקות אחר המסמך ומצא בתוך החומר שהעבירה אלמנתו של פינז לארכיון המדינה אחרי מותו את תצלום העמוד האחרון של הפרוטוקול. הוא פנה אל האלמנה וביקש ממנה לשוב ולחפש בביתה, אך היא לא העלתה דבר.¹³ אפשר להניח שיום אחד ימצא מישהו את המסמך באחד התיקים הנשכחים שבו ניסו הצרפתים להסתירו בשעתו, אך לפי שעה אין מקומו ידוע.

העותק היחיד ששרד מן הפרוטוקול היה עתה צפון בלשכתו של בן-גוריון בתל-אביב ונחשב אחד המסמכים החסויים ביותר במדינה. בשנת 1958 חיברתי בעידודו של משה דיין את ספרי אתגר ותגרה, שהוא מעין סיכום לא רשמי של השתלשלות האירועים עד מבצע קדש. אך בשעת הכתיבה לא העזתי לבקש לראות את המסמך החשאי, ולא כל שכן לצלמו ולכלול את נוסחו הרשמי בספר, אף-על-פי שגם הספר עצמו סווג 'סודי ביותר' ולא נועד כלל לפרסום בשעתו.¹⁴ כללתי אפוא בספר רק את פרטי תוכנו של המסמך כפי שנרשמו בידי במהלך ההתייעצויות.¹⁵ אך כאשר הגשתי בסופה של אותה שנה עותק מספרי לבן-גוריון שאל אותי, לאחר שעיין בו, מדוע לא כללתי את המסמך בגוף החיבור והורה לצרף בסיכות עותק של הפרוטוקול אל המקום המתאים בעותק של ספרי שנשאר בלשכתו.

על-פי המוסכם בסוור היה כל צד בהסכם אמור לאשרר לשני השותפים האחרים את תוכנו של הפרוטוקול בתוך יום-יומיים. מובן שאידן לא היה מוכן בשלב זה לא לאשר את דבר קיומו של המסמך המפליל ולא לשגר אישור כלשהו בעניין תוכנו היישר לממשלת ישראל. בהמשך למאמציו הפתטיים להכחיש את הקשר עם ישראל שיגר ביום 25.10.1956 שדר אל גי מולה שבו הוא מעמיד פנים כאילו לא נפגשו כלל נציגיו עם נציגי ישראל: 'ממשלת הוד מלכותה', כך כותב ראש ממשלת בריטניה לראש ממשלת צרפת, 'קיבלה מידע בדבר השיחות שהתקיימו בסוור ב-22-24 באוקטובר ומאשרת שאם יתפתח המצב שעליו דובר שם [הכוונה להתקפה הישראלית בסיני] תנקוט ממשלת בריטניה את הצעדים המתוארים. זאת על-פי ההצהרה שצורפה לשדר שלי מיום 24 באוקטובר'.¹⁶

גי מולה מיהר להעביר את העתק השדר של אידן אל בן-גוריון כלשונו וצירף אשרור מפורש יותר של ממשלת צרפת: 'אני מאשר את הסכמת ממשלת צרפת בדבר תוצאות השיחות בסוור ואת התנאים הכלולים בפרוטוקול הסופי'. גי מולה גם הוסיף

12. ראה: C. Pineau, 1956: *Suez*, Paris 1976, pp. 149-153; A. Thomas, *Comment Israël Fut Sauve*, Paris 1978, pp. 194-195
13. שיחת טלפון של המחבר עם Vincent Jauvert כתב *Le Nouvel Observateur* מיום 4.10.1996.
14. ספרי אתגר ותגרה שוכפל בארבעה עותקים בלבד ונמסר לבן-גוריון, למשה דיין, לשמעון פרס ולרמטכ"ל בימים ההם, חיים לסקוב, ומעטים מאוד בלבד ראו אותו עד שהותר לפרסום שלושים שנה אחרי כתיבתו.
15. מ' בראון, אתגר ותגרה, עמ' 275-276.
16. ראה הנוסח האנגלי בנספח ב.

לאן נעלם העותק האחרון?

שמכתבו של אידן מהווה לדעתו אשרור בריטי כנדרש.¹⁷ לישראלים היה הנוסח של אידן סתום קמעא, משום שבתל-אביב לא ידעו על השדר ששלח אידן לדבריו אל גי מולה ב-24 באוקטובר. לימים נודע שהכוונה היתה לאותו השדר שהעביר סלווין לויד לכריסטיאן פיננו בידי פטריק רין ודונלד לוגן, כשבאו השניים לסוור לסיים את המשא-ומתן. בשדר חזרו הבריטים והצהירו שממשלת הוד מלכותה אינה מזמינה את ישראל ואינה מבקשת ממנה לפעול בסיני, אך תקיים את חלקה במבצע אם יתחוללו הקרבות סמוך לתעלה. פיננו הסתיר בשעתו את המסמך הזה מעיני הישראלים שעדיין שהו בסוור מחשש שמא ירגיז הדבר את בן-גוריון ויחבל בסיכויי הצלחתה של הוועידה. כשקיבל בן-גוריון את השדר של גי מולה עם העתק השדר של אידן רגז וזעם על תרגילי ההתחמקות של 'אלביון פרפידיה', אך מאחר שהיה ברור לו עתה שהבריטים יקיימו בפועל את חלקם, ומאחר שבידיו נשאר המסמך המעיד על קיומו של ההסכם, צירף גם הוא את אשרורו: 'בעונג רב אני מודיעך הסכמת ממשלת ישראל לקיים את תוצאות השיחות של סוור ואת התנאים הכלולים בפרוטוקול מיום 24 באוקטובר'.¹⁸

לאחר שפרצו הקרבות בסיני ובימים שלאחר מכן נוספה עוד סיבה להקפדה היתרה שהקפיד בן-גוריון על השאיתו של הפרוטוקול ולמניעת כל שמץ של הודאה מצד ישראל הרשמית בעצם קיומן של שיחות סוור.

אנתוני אידן הוסיף להשלות את עצמו שיוכל להסתיר את האמת מעמו, ואף נגרר לומר דבר שקר בוטה בפרלמנט והכחיש מכול וכול לא רק קשר מוקדם עם הישראלים אלא אפילו שממשלתו ידעה לפני המעשה על תוכניתה של ישראל לתקוף את המצרים בסיני.¹⁹ לא סודו של אידן בלבד אלא גם כבודו ושמו הטוב היו נתונים עתה בידי בן-גוריון. אמנם הכול ידעו שהיתה קנוניה, אבל פרסומו של פרוטוקול סוור היה חושף ברבים בצורה רשמית ובלא כחל ושרק את חוסר תבונתו וגם את חוסר יושרו של סר אנתוני, שבינתיים פרש מממשלת הוד מלכותה, אך הורם למעלת לוורד. בן-גוריון היה רגיש מאוד למשכון זה שהופקד בידיו ומיאן בעקשנות להתיר לישראלים שהשתתפו בשיחות לפרסם ברבים פרט כלשהו מן האירועים בסוור, ואין צריך לומר את חשיפת המסמך המפליל.

דבר קיומן של השיחות הודלף ככל הנראה לראשונה בידי הצרפתים כבר בשלב מוקדם למדי. הזוג סרו' ומרי ברומברוז' פרסמו את ספרם סודות הסואץ פחות משנה

17. ראה הנוסח הצרפתי בנספח ג.

18. ראה הנוסח הצרפתי של השדר הזה בנספח ד.

19. בנאום שנשא בפרלמנט אמר אידן בין השאר: 'אין שום אמת בטענה שממשלת הוד מלכותה היתה מעורבת במזימה לא מכובדת'. ראה: *Parliamentary Debates (Commons)*, vol. 562, col. 1457. בנאום הפרדה שלו, הרחיק לכת ואמר: 'אני רוצה לומר לבית [הנבחרים] במפורש שלא היתה בידינו ידיעה מוקדמת שישראל עומדת לתקוף את מצרים, לא היתה בידינו ידיעה כזאת', Ibid, col. 1517-1518. בראיון שנתן דונלד לוגן לרשת השידור הבריטית כעבור ארבעים שנה הוא הודה בפה מלא שדבריו של אידן היו 'A big lie'.

אחרי האירוע וכללו בו כמה פרטים, הגם שהיו מעורפלים ולא מדויקים, על השיחות שקדמו למבצע.²⁰ גם הקורא הבריטי כבר ידע על הקנוניה לאחר שאנריון ביוואן, לשעבר שר בממשלת הלייבור ועתה חבר פרלמנט מן השורה הראשונה, שאל בסרקום את ראש הממשלה 'האם לקחה מריאן [הדמות הלאומית של צרפת] את ג'ון בול [בריטניה] לפגישה חשאית? האם אמרה מריאן לג'ון בול שבערה עומדת להתחיל ביער, והאם אמר ג'ון בול "עלינו לכבות את השרפה", אך מריאן אמרה "לא, הבה נחמם את הידיים באש, כלום אין זו שרפה יפה?" האם הוליכה מריאן את ג'ון בול שולל או שמא פיתתה אותו?²¹

אבל כל אלה לא היו בבחינת הודאת בעלי הדבר. בשנת 1965 ראה אור בישראל ספרו של יוסף עברון ביום סגריר ובו פרטים רבים על הפגישה בסוור.²² עיתונאים אף ידעו לספר שעברון קיבל את המידע היישר משמעון פרס, והלה אף מסר לעיונו רשימות שרשם בשעת מעשה. הזדוּזתי להיפגש עם בן-גוריון שכבר היה אז אורח מן השורה וביקשתי ממנו רשות לפרסם גם את ספרי אתגר ותגרה שכתיתבו הסתיימה שבע שנים קודם לכן. בן-גוריון פסל אפשרות זו בתקיפות וטען שלא הרי ספרו של עיתונאי שאינו חושף את מקורותיו כספרו של אדם שהיה נוכח בשעת מעשה והיה חבר רשמי בממשלת ישראלית. רק לאחר מותו של אידן נוכל לשקול את הדבר, אמר לי בן-גוריון, 'אך כל עוד הוא חי, אסור לנו להכשילו'. וכדי להדגיש את חשיבות השמירה על סודו של אנתוני אידן סיפר לי בן-גוריון שלפני זמן לא רב השתתף בטקס הלווייתו של סר וינסטון צ'רצ'יל בכנסיית סנט פול בלונדון. 'כאשר התקרבו לכנסייה', סיפר בן-גוריון, 'ראיתי מעבר לרחוב את כל הצמרת הבריטית מסובבת את המלכה. גם אנתוני אידן היה בתבורה, אך לפתע הבחין כי מעבר לרחוב. לפתע החווה קידה למלכה, חצה את הרחוב, ניגש אלי ואחו בחום ובהתרגשות בידי לעיני כול. העובדה שראש ממשלתה של בריטניה הגדולה יעזוב, ולו לרגע, את מלכתו על מנת לבוא וללחוץ את ידו של דוד בן אביגדור מפלונסק, זהו מעשה גדול, זהו נכס ממדרגה ראשונה לישראל ואסור לנו לפגוע בו'.²³

הכלל המתיר לפתוח ארכיונים מדיניים כעבור שלושים שנה קיים גם במדינת ישראל וארכיון המדינה מקפיד עליו הקפד היטב, אך אין הוא חל על הפרוטוקול של סוור. אמנם למועד הזה כבר הלכו לעולמם רוב המשתתפים, ואף-על-פי-כן לא הותר פרסומו. בינתיים גם פרסמו כמה מן המשתתפים בוועידת סוור את זכרונותיהם ולא הסתירו את דבר הפגישה המשולשת ואף את דבר קיומו של הפרוטוקול. הראשון

20. ראה: Merry et Serge Bromberger, *Les Secrets de l'Expédition d'Egypte*, Paris 1957. הזוג ברומברזר סיפרו על פגישה חשאית של גי מולה עם בן-גוריון בשדה התעופה הצבאי על יד פריס ולא ידעו על השתתפותם של הבריטים בפגישה.

21. *Parliamentary Debates (Commons)*, vol. 561, col. 1277. וראה גם את ספרו של פול ג'ונסון שהתפרסם באותה שנה: P. Johnson, *The Suez-War*, London 1957.

22. "עברון, ביום סגריר: סואץ מאחורי הקלעים, תל-אביב 1968.

23. עדות אישית.

שפרסם את דבר השיחות ופירט מקצת האירועים בוועידה היה כריסטיאן פינז, החתום על הפרוטוקול. פינז פרסם את ספרו ב־1976, במלאות עשרים שנה לאירוע, ואף הזכיר במפורש את השתתפותם של הבריטים, וכאמור אף פירט את סעיפי הפרוטוקול כמעט מילה במילה.²⁴ החרה החזיק אחריו משה דיין באוטוביוגרפיה שלו אבני דרך שראתה אור באותה שנה, וגם הוא סיפר על הפגישה עם הבריטים ועל החתימה על המסמך, והביא את המסמך בתרגום לעברית כמעט כלשונו.²⁵ סלווין לוי פרסם את זכרונותיו שנתיים לאחר מכן. בספרו הוא מתאר בפירוט ובציריות רבה את פגישתו המביכה והמרגיזה עם בן־גוריון בסוור.²⁶

ואולם שמעון פרס לא נחפו להתיר את חשיפתו של המסמך, אם כי גם הוא עצמו כבר פרסם את זכרונותיו ואף כלל בהם את סיפור ועידת סוור.²⁷ בשנים הללו כבר תפס פרס את מקומו הבכיר בצמרת השלטון בישראל ונותר באופן לא רשמי, אבל בלא כל עוררין, כמי שהופקד בפועל לשמור על המסמך ההיסטורי הזה. הסיבה העיקרית להמשך הצפנתו של המסמך היתה דיפלומטית בעיקרה. המסמך לא היה סודי מצד תוכנו בלבד, אלא השתייך במשותף לשלוש המדינות שחתמו עליו. מאחר שהחלט שיישאר חסוי לא מן הדין היה שאחד הצדדים יחשוף אותו בלי להיוועץ בשותפים האחרים.

בראשית שנות ה־90, בתור מחווה יוצאת דופן, הותר לסר דונלד לוגן, עתה דיפלומט בריטי בכיר בגמלאות, להציץ במסמך, שהרי למעשה לא היתה מציאותו של הפרוטוקול סוד בעבורו. צילום המסמך נשלח על־פי בקשתו לשגרירות ישראל בלונדון וסר דונלד הורשה להעתיק את תוכנו בכתב־ידו, אך לא לצלמו. סר דונלד מסר את התעתיק להיסטוריון קית קייל וזה כלל אותו בנספח לספרו על סואץ.²⁸ גם הביוגרף הרשמי של אנתוני אידן, רוברט רודס־ג'יימס, הורשה לעיין במסמך בעת ההיא, אך כפי שמסר לאחר מכן, גם הוא לא הורשה לצטט אותו ואף לא לפרסם את עצם הדבר שהותר לו לראותו.²⁹ המסמך עצמו, על החתימות שבתחתיתו, הוסיף להיות חסוי.

24. C. Pineau, 1956: *Suez*, pp. 133-135. זכרונו של פינז הטעה אותו והוא בלבד מועדים ומשתתפים, אך עצם נוכחותם של הבריטים מופיעה בזכרונותיו במפורש.

25. מנוסח ההסכם המופיע באוטוביוגרפיה של משה דיין ניכר שבשעת הכתיבה היה מונח לפניו הנוסח המקורי. הספר הזה נכתב קרוב לעשרים שנה אחרי האירועים. גם דוד בן־גוריון וגם אנתוני אידן כבר לא היו בחיים. ראה: מ' דיין, אבני דרך, ירושלים 1976, עמ' 264-265. בספרו יומן מערכת סיני, שראה אור 11 שנים קודם לכן, עדיין לא נכלל סיפור סוור מעיקרו. אף שהדברים היו ידועים כבר בשנת 1957 לא התיר בן־גוריון לאיש מן המשתתפים לחשוף את הפרשה.

26. S. Lloyd, *Suez 1956: A Personal Account*, London 1978, pp. 158-180.

27. ש' פרס, קלע דוד: סודות ההתעצמות הישראלית, ירושלים 1970.

28. ראה K. Kyle, *Suez*, pp. 565-567, app. A. את הסיפור על דונלד לוגן שמעתי מפיו של קית קייל.

29. ראה את מכתבו של רוברט רודס־ג'יימס הנושא את הכותרת 'Collusion Within Collusion at Suez', *The Times*, 21.10.1996

באביב 1995 התליטה הטלוויזיה הבריטית להכין עוד סרט על פרשת משבר סואץ 1956 במלאת ארבעים שנה לאירוע. הכנת הסרט הופקדה בידי ג'רמי בנט, מפיך פרטי שהצליח להשיג גם את הסכמת הטלוויזיה הישראלית לקונטרול ציחה.³⁰ מאחר שסרטים רבים כבר הוכנו בעבר על האירועים הדרמטיים של שנת 1956 חיפש ג'רמי בנט 'סקופ'. הוא פנה אל ההיסטוריון אבי שליים באוקספורד, וזה יעץ לו לעשות כל מאמץ כדי לצלם את הפרוטוקול של סוור. כדי להשיג גישה אל המסמך פנה הפרופסור אבי שליים אל שמעון פרס, בעת ההיא שר החוץ של ישראל, ופרס השיב שיתיר את חשיפת המסמך אם יתירו זאת גם ממשלות בריטניה וצרפת.

בנט ושליים לא התעצלו, פנו אל לשכתו של ג'ון מיג'ור ראש ממשלת בריטניה וכן אל משרד החוץ של צרפת, ולאחר התרוצצות רבה השיגו אישור רשמי מממשלות אנגליה וצרפת המתיר לישראל לחשוף את הפרוטוקול. על בסיס האישורים האלה ניתן גם אישורו הסופי של שמעון פרס, שלאחר רצח יצחק רבין התמנה לראש ממשלת ישראל.³¹ באמצע חודש פברואר 1996 בא ארצה צוות ההפקה שנעזר בצוות של הטלוויזיה הישראלית. שתי הפתעות נכונות למפיקים. יום אחד לפני המועד שנקבע לצילום הפרוטוקול בארכיון בן-גוריון שבמכון למורשת בן-גוריון בקריית שדה-בוקר נפגש הצוות לראיון עם אלוף (מיל') מאיר עמית, שבזמן המבצע שימש ראש אג"ם וסגן הרמטכ"ל בפועל, ובידיו הופקד ניהול המבצע. בהיסח הדעת ולהפתעת המראיינים שלף עמית מנבכי גנזיו צילום של הפרוטוקול. ומאחר שממילא הורשה הצוות לצלם את המסמך נתן להם עמית עותק מן הצילום. לקראת הכנת המאמר הזה שאלתי את מאיר עמית כיצד הגיע המסמך לידי, אך הוא לא זכר מי מסר לו את העותק, ומתי אירע הדבר, ומדוע. ככל הנראה הוכן בעבורו מעין אלבום, או תיק, ובו טיכום המבצע שניהל בכישרון כה רב. הצוות הבריטי התפלא מאוד שמסמך השאי כל-כך, שחשיפתו היתה מותנית בהסכמתן של שלוש ממשלות, התגלה כך, בהיסח הדעת, בגנזיו של מי שכיום אינו אלא אזרח מן השורה.

ההפתעה השנייה נכונה לצוות ביום המחרת, כשהגיעו לקריית שדה-בוקר. בשעה שפתח מנהל הארכיון, טוביה פרילינג, את המעטפה החתומה שהונחה למשמרת בכספת הארכיון התברר שהפרוטוקול של סוור שנמצא בידי אינו המקור אלא רק צילום ישן ומטושטש למדי, שככל הנראה נעשה לפני כארבעים שנה. בעזרת הצילום של מאיר עמית (שנשמר במצב טוב יותר) והצילום שנמצא בקריית שדה-בוקר השלים צוות הטלוויזיה את צילומיו. אך מקום הימצאו של המקור הוסיף להיות בחזקת חידה. בירור נוסף אצל חיים ישראלי, מזכירו הוותיק של שר הביטחון, שהיה גם מזכירו של

30. הסרט הוקרן בנוסחה מקוצרת מעט בטלוויזיה הבריטית ביום 22.10.1996. ב-29 באוקטובר הוקרנו קטעים נבחרים גם בערוץ הראשון של הטלוויזיה הישראלית. הנוסח המלא בשני פרקים, 50 דקות כל אחד, הוקרן ברשתות בין-לאומיות אחרות. שלושת הנוסחים מצויים בידי. 3BM Television, The Suez Crisis, London 1996.

31. העתקי אישורים אלה מצויים בידי המחבר.

לאן נעלם העותק האחרון?

בן-גוריון בימי מערכת סיני, העלה שגם הוא אינו יודע את מקום הימצאו של המקור. לדעתו אבד המסמך המקורי מזמן. בתשובה להשערתו שהמקור נמצא בתיקיו של אל"מ נחמיה ארגוב, מזכירו הצבאי של בן-גוריון שהשתתף אף הוא בשיתות סוור, טען ישראלי שתיקים אלה כבר נסרקו כמה וכמה פעמים ולא נמצא בהם דבר.³² ייתכן שגם כאן קרה מה שקורה פעמים רבות למי שמבקשים להצפין מסמך סודי ויקר ביותר ומניחים אותו במקום שלעולם לא יתגלה.³³

אפשר שיום אחד עוד יימצא המסמך, אך בשלב זה גם הוא נעלם כמו שני העותקים האחרים. אף-על-פי-כן, עצם קיומו של המסמך והתחייבות המפורשות שבתחתיתו מוכחים דיים באמצעות הצילומים האוטנטיים שבידינו. ואולם לפחות מן הצד הסמלי שבדבר יש כאן משום אירוניה של ההיסטוריה, ואולי גם הגשמת מבוקשו של סר אנתוני אידן אחרי מותו. אידן ביקש להשמיד את כל עותקי הפרוטוקול כדי לחסל כל ראיה לבריתו עם ישראל ולקנוניה שרקם עם צרפת נגד מצרים ומגהיגה. בשעת מעשה לא היה בידיו אלא לשרוף את העותק שלו. את עצם קיום הקנוניה ואף את עצם הדבר שאנתוני אידן, אותו ארכי-טיפוס של הג'נטלמן הבריטי, שיקר לעמיתיו בפרלמנט כבר אין להכחיש. אבל אחרי ארבעים שנה שוב אין מוצאים לא את העותק הצרפתי ואף לא את העותק הישראלי המקורי.

32. ראיון טלפוני עם חיים ישראלי, 25.2.1996.

33. אל"ם נחמיה ארגוב התאבד כשנה אחרי המבצע.

נספח א: הפרוטוקול של סוור

PROTOCOLE

Les résultats des conversations qui se sont déroulées à SEVRES du 22 au 24 Octobre 1956 entre les représentants des Gouvernements du Royaume-Uni de l'Etat d'Israël et de la France sont les suivants :

1° - Les Forces Israéliennes lancent le 29 Oct. 1956 dans la soirée une opération d'envergure contre les Forces Egyptiennes en vue d'atteindre le lendemain la Zone du Canal.

2° - Les Gouvernements Britannique et Français constatant ces événements adressent respectivement et simultanément dans la journée du 30 Oct. 1956 au Gouvernement Egyptien et lui adressent les deux appels répondant aux lignes directrice suivantes :

1/ - Au Gouvernement Egyptien

- a) - arrêter toute action de guerre.
- b) - retirer toutes ses troupes à la distance de 10-milles du Canal.
- c) - accepter l'occupation temporaire des positions clés sur le Canal par les Forces anglo-française pour garantir la liberté du transit sur le Canal par les navires de toutes Nations jusqu'à un règlement définitif.

P. S. Bg
P.D

.../...

B/ - du Gouvernement Israélien

- a) - arrêter toute action de guerre.
- b) - retirer toutes ses troupes à la distance de 10 milles à l'Est du Canal.

Par ailleurs le Gouvernement Israélien sera informé de ce que les Gouvernements Français et Britannique ont demandé au Gouvernement Egyptien d'accepter l'occupation temporaire des positions clés sur le Canal par les Forces Anglo-Françaises.

Il est entendu que si l'un des deux Gouvernements refusait, on ne donnerait pas son accord, dans un délai de 12 H. Les Forces Anglo-Françaises interviendraient avec les moyens nécessaires pour que leurs demandes soient acceptées.

- C/ - Les Représentants des Trois Gouvernements sont d'accord pour que le Gouvernement Israélien ne soit pas tenu d'accepter les clauses de l'appel qui lui est adressé, dans le cas où le Gouvernement Egyptien n'accepterait pas celles de l'appel qui lui est adressé d'autre part.

S.B.g

P.

P.D.

3. -

3° - Dans le cas où le Gouvernement EGYPTIEN n'aurait pas dans les délais fixés donné son accord aux clauses de l'appel qui lui a été adressé) les Forces Anglo-Françaises déclareront le 31 octobre dans les premières heures de la matinée les opérations militaires contre les Forces Égyptiennes.

4° - Le Gouvernement Israélien enverra des Forces afin d'occuper la côte OUEST du Golfe d'AKABA et le groupe des Iles TIRANE et SAKAFIR pour assurer la liberté de navigation dans le golfe d'AKABA.

5° - Israël s'engage à ne pas attaquer la JORDANIE pendant la période des opérations contre l'EGYPTE.

Mais, au cas où dans la même période la JORDANIE attaquerait Israël, le Gouvernement Britannique s'engage à ne pas venir en aide à la JOEDANIE.

6° - Les dispositions du présent PROTOCOLE doivent demeurer rigoureusement secrètes.

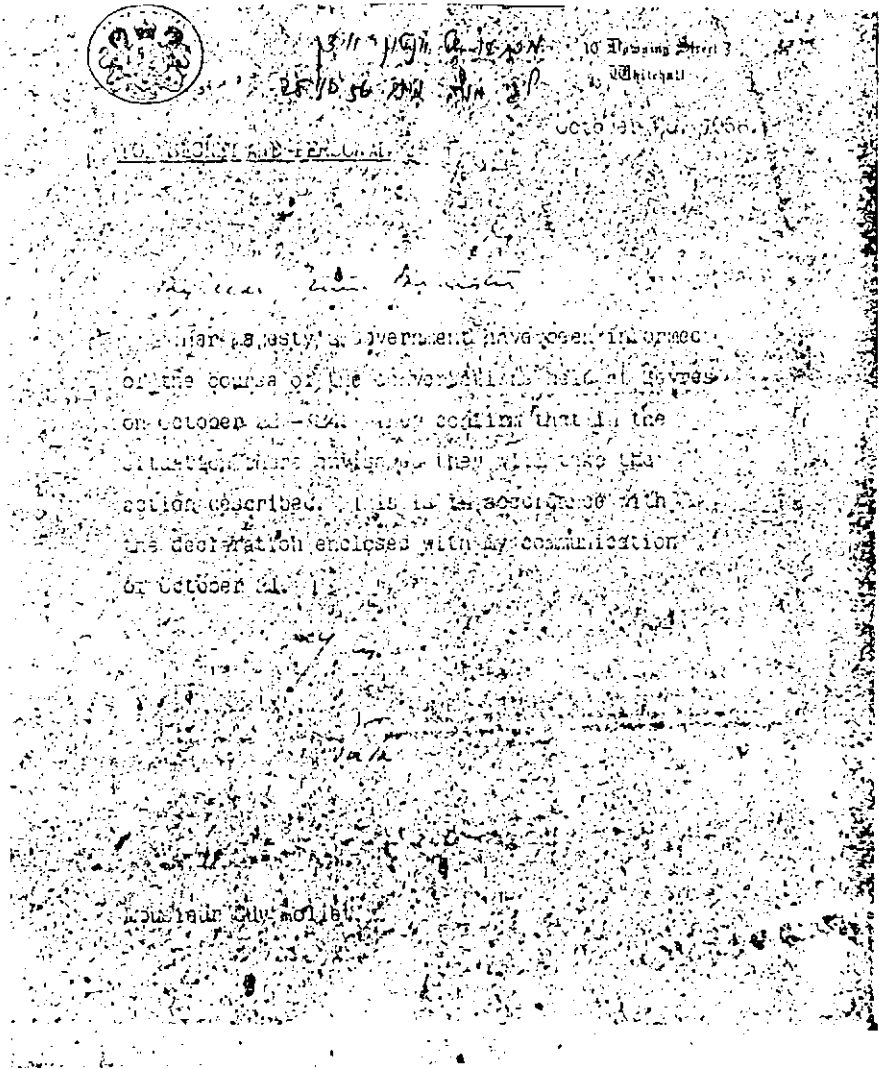
7° - Elles entreront en vigueur après l'accord des Trois Gouvernements.

Patrick Dean.

נספח ב: מכתבו של אנתוני אידן אל גי מולה מיום 25.10.1956

ראה תעתיק המכתב בעמוד הבא

תעתיק מכתבו של אידן אל גי מולה

/

10 Downing Street
Whitehall

October 25 1956

TOP SECRET AND PERSONAL

My Dear Prime Minister

Her Majesty's Government have been informed of the course of the conversations held at Sevres on October 23 - 24 and confirm that in the situation there envisaged they will take the action described. This is in association with the declaration enclosed with my communication of October ~~23/24~~ 24

Anthony Eden
Prime Minister
Britain

To Mr Guy Mollet, Prime Minister, France

נספח ג: אישור הפרוטוקול בידי גי מולה במכתבו
אל דוד בן-גוריון, 25.1.1956

Mon cher Premier Ministre,

Je vous confirme l'accord du gouvernement français sur le résultat des conversations de Sèvres et les termes du protocole final auquel elles ont donné lieu.

J'ai, d'autre part, reçu de Sir Anthony Eden une lettre par laquelle celui-ci m'a confirmé l'agrément du gouvernement britannique. Pour votre information personnelle, je vous communique une photo-copie de la dite lettre.

Croyez, mon cher Premier Ministre, à l'assurance de mes sentiments les plus cordiaux.

Guy MOLLET

cc le Président Ben GOURION

נספח ד: אישור הפרוטוקול בידי דוד בן-גוריון במכתבו
אל גי מולה, 26.10.1965

Jerusalem,
le 26 octobre 1966

mon cher Président,

J'ai reçu votre lettre du 25 octobre 1966, dans laquelle vous confirmez l'accord du gouvernement français sur le résultat des conversations de Beyres et les termes du protocole du 24 octobre 1966.

Vous m'informez d'autre part d'avoir reçu de Sir Anthony Eden une lettre par laquelle celui-ci confirme l'accord du gouvernement britannique.

Je vous confirme, avec grand plaisir, l'accord du gouvernement israélien sur le résultat des conversations de Beyres et les termes du protocole du 24 octobre 1966.

Croyez, mon cher Président, à l'assurance de mes sentiments les plus cordiaux.

D. B. G.

Monsieur le Président Guy Mollet,
Paris.